

KIUSAAMISEEN PUUTTUMINEN SIILINJÄRVEN PERUSOPETUKSESSA

Tätä ohjetta noudatetaan Siilinjärven perusopetuksessa kiusaamiseen puuttumisessa. Tämä ohje täydentää kiusaamiseen puuttumisen osalta sivistyslautakunnan 19.11.2019 § 69 hyväksymää suunnitelmaa oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta kiusaamiselta ja häirinnältä Siilinjärven peruskouluissa. Tämä ohje pohjautuu Opetushallituksen julkaisuun Kiusaamisen vastainen työ kouluissa ja oppilaitoksissa (OPH: Oppaat ja käsikirjat 2020:3a).

Varsinaisen kiusaamisen lisäksi kouluissa esiintyy muita oppilaiden välisiä ristiriitatilanteita. Myös ristiriitatilanteet tulee koulussa selvittää. Kouluilla tulee olla käytännöt ristiriitatilanteiden selvittelyyn. Tämä ohje ei suoraan sovi malliksi ristiriitatilanteisiin.

1. Kiusaamisen määrittely

Kiusaamiseen puuttuminen edellyttää **erilaisia toimia** kuin kouluyhteisön muiden ristiriitatilanteiden selvittely. Siksi kiusaamisen tunnistaminen ja erottaminen muista haastavista tilanteista on olennaista. Kiusaamista on se, kun yhdelle ja samalle oppilaalle aiheutetaan toistuvasti vahinkoa tai paha mieltä. Tekijöinä on joku tai jotkut, joita vastaan kiusatun on vaikea puolustautua. Kiusaamiseksi määritellään siis puolustuskyvyttömän oppilaan tahallinen vahingoittaminen. Kiusaamisella on ominaispiirteitä, jotka erottavat sen esimerkiksi riitelystä, häirinnästä tai yksittäisestä väkivaltatilanteesta. Näitä ominaisuuksia ovat esimerkiksi **toistuvuus, tietoisuus ja vallankäyttö** sekä se, että kiusaamisessa on usein kyse **ryhmäilmiöstä**. Näiden ominaispiirteiden vuoksi kiusaamistilanteeseen puuttuminen edellyttää siis erilaisia toimintatapoja kuin yksittäiseen tekoon puuttuminen.

Kaikkia kiusaamiseksi koettuja tekoja ei ole aina tarkoitettu loukkaaviksi, eivätkä kaikki lapset ja nuoret osaa vielä hahmottaa toimintansa seurauksia. Aina aikuisenkaan ei ole helppoa erottaa kiusaamista riitatilanteesta, konfliktista tai loukkaavasta käytöksestä. Lapset, nuoret ja aikuiset voivat lisäksi määritellä kiusaamisen eri tavoin. Satunnaisetkin ristiriidat kouluyhteisössä voivat loukata ja niistä voi pahoittaa mielensä, mutta nämä tilanteet ovat hetkellisiä ja niiden kohteet ovat vaihtuvia.

Kiusaaminen on ilmiö, jota on vaikea yksiselitteisesti määritellä, mitata ja joskus myös havaita. Toiminnan lisäksi kiusaamisessa on kyse sekä yksilön että **ryhmän** suhtautumisesta. Siitä, kuinka kiusattu kokee ja tulkitsee tilanteen sekä siitä, kuinka ryhmän muut jäsenet suhtautuvat kiusattuun ja toimivat tilanteessa, voidaan puhua **rooleina**. Vaikka suurin osa oppilaista ei asennetasolla hyväksy kiusaamista, moni saattaa kiusaamistilanteessa toimia tavalla, joka vahvistaa tai ylläpitää kiusaamisen kierrettä. Koulukiusaamiseen liittyviä rooleja ovat kiusatun ja kiusaajan lisäksi apurin, kannustajan, puolustajan ja hiljaisen hyväksyjän roolit. Kiusaaja-uhri tarkoittaa oppilasta, joka sekä kiusaa muita että tulee itse kiusatuksi

Kaikkein tavallisimmin kiusaaminen ilmenee **sanallisena** kuten nimittelynä, pilkkaamisena tai toisen naurun alaiseksi tekemisenä. Verkkokiusaaminen on osa sanallista kiusaamista. Kiusaaminen voi kuitenkin saada monia muitakin muotoja eli se voi olla **fyysistä** (tönnöttäminen tai lyöminen), **omaisuuteen kohdistuvaa** (tavaroiden ottaminen tai tahallinen tuhoaminen) tai **epäsuoraa** (ryhmän jäsenten manipulointi, ilkeiden juorujen tai valheiden levittäminen tai ryhmän ulkopuolelle sulkeminen).

Opettajan tulee puuttua myös verkossa tapahtuvaan kiusaamiseen, joka tapahtuu **koulujalla, kouluun liittyvässä toiminnassa ja johon on osallisena koulun oppilaita**. Kouluaika ja kouluun liittyvä toiminta ovat sellaisia, joissa oppilas osallistuu opetussuunnitelman tai muun opetuksen järjestäjän hyväksymän suunnitelman mukaiseen opetukseen tai toimintaan koulussa tai sen ulkopuolella.

2. Ilmoitusvelvollisuudet

Perusopetuslain mukaan koulun opettajan ja rehtorin tulee aina **ilmoittaa tietoonsa tulleesta koulussa tai koulumatkalla tapahtuneesta** häirinnästä, kiusaamisesta tai väkivallasta niihin syyllistyneen ja niiden kohteena olevan oppilaan huoltajalle.

- Koulumatkalla tapahtuvassa kiusaamisessa asian selvittelyvastuu on ensisijaisesti huoltajilla. Koulu voi avustajaa huoltajia tässä selvittelyssä. Koulu ei voi kohdistaa kiusaajaan kurinpitotoimia koulumatkalla tapahtuvasta kiusaamisesta.

Mikäli opettaja/rehtori saa tietoonsa, että oppilaiden välillä tapahtuu vapaa-aikana kiusaamista, opettajan **on suositeltavaa kertoa siitä** oppilaiden huoltajille. Tämä koskee myös verkkokiusaamista.

- Vapaa-ajalla tapahtuvassa kiusaamisessa asian selvittelyvastuu on oppilaan huoltajilla.

Mikäli opettaja saa tietoonsa verkossa tapahtunutta kiusaamista, joka on koulun oppilaan ja koulun ulkopuolisen henkilön välistä, opettajan **on suositeltavaa kertoa siitä** oppilaan huoltajalle.

Kiusaaminen voi johtaa tilanteeseen, jossa on **arvioitava lastensuojelullisten toimenpiteiden tarve**. Opetustoimen palveluksessa olevilla on velvollisuus tehdä tarvittaessa lastensuojeluilmoitus.

Opetustoimen palveluksessa olevat ovat velvoitettuja tekemään **ilmoituksen poliisille**, kun heillä on tehtävässään tietoon tulleiden seikkojen perusteella syytä epäillä, että lapseen on kohdistettu seksuaalirikoksena rangaistavaksi säädetty teko tai henkeen ja terveyteen kohdistuvana rikoksena rangaistavaksi säädetty teko, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta (esim. pahoinpity).

- Ilmoitusvelvollisuus on, vaikka tekijä ei olisi rikosoikeudellisen vastuun alainen ikänsä puolesta.
- Ilmoitusvelvollisuus koskee myös oppilaan vapaa-ajalla tapahtunutta asiaa.
- Ilmoitusvelvollisuus koskee myös verkon kautta tapahtuvaa toimintaa, jos se voi täyttää seksuaalirikoksen tunnusmerkistön.

3. Toimintamalli kiusaamisen selvittelyyn

3.1. Kiusaamistapausten selvittely

Kiusaamistilanteiden selvittely ei ole oppilaalle vapaaehtoista eikä siten yksilökohtaista opiskeluhoitoa tai monialaisen asiantuntijaryhmän tehtävä. Kouluissa tulee olla sovittuna se, että mikä taho vastaa tämän ohjeen mukaisen selvittelyn toteuttamisesta.

Kun koulu saa tiedon kiusaamisesta tulee kiusaamisen selvittely aloittaa välittömästi.

3.2. Selvittämiskeskustelut

3.2.1. Kiusatun kuvaus tapahtuneesta:

- Millaisesta kiusaamisesta on kysymys, milloin ja missä sitä on tapahtunut, ketkä ovat siihen osallistuneet ja keitä tilanteessa oli paikalla.
- Jos kiusaamisesta on olemassa todisteita kuten some-, teksti tai sähköpostiviestejä, pitää ne säilyttää.
- Kiusattu oppilas tarvitsee varmuuden siitä, että aikuiset puuttuvat tilanteeseen ja keskustelun tavoitteena onkin lisätä hänen turvallisuudentunnettaan.
- Joskus kiusaamistilannetta selvittävän aikuisen on paikallaan hankkia asiasta taustatietoja haastattelemalla paikalla olleita muita oppilaita tai koulun henkilöstöä.
- Kiusatun kuvaus tapahtuneesta tulee dokumentoida. Dokumenttia ei ole välttämättä tarpeen antaa oppilaalle/huoltajalle. Asianosaisena heillä on kuitenkin oikeus saada siitä kopio.

3.2.2. Kiusaamiseen osallistuneen oppilaan/oppilaiden kasvatustalkut

- Aluksi jokaisen kiusaamiseen osallistuneen oppilaan kanssa käydään erillinen keskustelu. Jos kiusaajia on useita, tulee keskustelut käydä tiiviissä aikataulussa, jotta ne tulisivat oppilaille yllätyksenä eikä osallisten kertomusten yhteensovittaminen olisi mahdollista.
- Keskustelun tarkoituksena on tehdä oppilaalle selväksi, että kiusaaminen on koulun aikuisten tiedossa, sitä ei hyväksytä ja että tilannetta seurataan jatkossa.
- Keskustelun tavoite on, että oppilas sitoutuu lopettamaan kiusaamisen välittömästi. Sopimus on kirjattava.
- Jos kiusaamisen osallistuneita on useita, on usein syytä tavata heidät ryhmänä yksilökeskustelun jälkeen. Yhteisen keskustelun tarkoituksena on vahvistaa yhdessä sopimukset, jotka yksittäisten oppilaiden kanssa on jo tehty.
- Kiusaamiseen osallistuneiden kanssa käyty keskustelu tulee dokumentoida. Dokumenttia ei ole välttämättä tarpeen antaa oppilaalle/huoltajalle. Asianosaisena heillä on kuitenkin oikeus saada siitä kopio.

On tilanteita, joissa oppilaaseen kohdistuva kiusaaminen on niin vakavaa tai pitkäkestoista, että se täyttää rikoksen tunnusmerkistön. Kyseeseen voi tulla esimerkiksi seuraavat rikokset:

- kunnianloukkaus tai yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen,
- pahoinpitely,
- laiton uhkaus

Tällaisissa tilanteissa on aina syytä konsultoida poliisin Ankkuri-ryhmää, vaikka kiusaaja ei olisi ikänsä johdosta rikosoikeudellisessa vastuussa. Tarvittaessa Ankkuri-ryhmä voi

osallistua selvittämiskeskusteluihin. Ankkuri-ryhmää kannattaa konsultoida ja hyödyntää koulukiusaamistapausten selvittelyssä muutoinkin erittäin matalalla kynnyksellä.

3.2.3. Yhteistyö huoltajien kanssa

Kiusaamisesta sekä selvittämiskeskusteluista on tiedotettava kiusatun ja kiusaajien huoltajia. Tiedottamisen välineenä käytetään ensisijaisesti puhelinta. Lievissä kiusaamistapauksissa tai huoltajan toiveesta, voidaan käyttää muita tapoja (esim. Wilma-viesti).

- Kun kotiin ollaan yhteydessä, on tärkeää, että tapahtuneesta on riittävästi tietoa ja eri osapuolten näkemykset ovat selvillä. Mikäli selvittämiskeskusteluja ei pystytä pitämään välittömästi, kun kiusaamistapaus tulee koulun tietoon, tulee kiusatun oppilaan huoltajia tiedottaa ilmi tulleesta kiusaamisesta välittömästi. Tässä yhteydessä huoltajalle tulee kertoa, että koulu selvittää tapahtunutta. Kun selvittämiskeskustelut on käyty kiusaajien kanssa, koulun tulee tiedottaa kiusatun huoltajaa käydyistä keskusteluista.
 - o Huoltajille voidaan kertoa, ketkä ovat olleet kiusaamistilanteen osapuolia ja asiassa mahdollisesti annetut seuraamukset.
- Tiedottamisen yhteydessä sekä kiusatun että kiusaajan huoltajilta on tiedusteltava, että haluavatko he mahdollisuutta erilliseen tai yhteiseen keskusteluun asiasta.
 - o Yhteisen keskustelun järjestäminen eri osapuolten huoltajille ja mahdollisesti oppilaille edellyttää sitä, että keskustelu on kaikkien osapuolten toive.

3.3. Seuranta

Kiusaamiselle ilmiönä on ominaista **toistuvuus**, joten suunnitelmallinen seuranta on välttämätöntä sen lopettamisessa. Seurantakeskustelujen **ajankohdat** kannattaa sopia jo selvittämiskeskustelun yhteydessä, jotta kiusaamistilanteen osapuolet olisivat tietoisia siitä, että tilannetta tarkkaillaan.

- Myös seurantakeskustelut käydään niin kiusatun kuin kiusaajan/kiusaajien kanssa erikseen.
- Jos kiusaaminen on jatkunut, tehdään uudet sopimukset sekä sovitaan uusi ajankohta seurantakeskustelulle.
- Huoltajia tiedotetaan käydyistä seurantakeskusteluista ja keskustelun tuloksesta. Mikäli kiusaaminen on loppunut, tiedottaminen voidaan tehdä Wilma-viestillä. Mikäli kiusaaminen jatkuu, ensisijainen tiedottamisen tapa on puhelin. Mikäli kiusaaminen jatkuu, tarjotaan huoltajille mahdollisuutta erilliseen tai yhteiseen keskusteluun asiasta.
- Mikäli seurannassa todetaan, että kiusaaminen jatkuu, tulee asiasta olla yhteydessä myös poliisin Ankkuri-ryhmään ja pyytää sitä mukaan asian selvittelyyn.

4. Kurinpitotoimet

Koulu voi käyttää perusopetuslain mukaisia kurinpitokeinoja kiusaamiseen syyllistyneitä kohtaan. Ensisijaisesti kiusaaminen pyritään lopettamaan selvityskeskustelujen avulla. Vakavissa kiusaamistapauksissa on kuitenkin syytä harkita jälki-istunto rangaistuksen käyttämistä selvityskeskustelujen lisäksi. Mikäli seurannassa havaitaan, että kiusaaminen jatkuu, tulee kiusaajalle antaa jälki-istuntoa, kirjallinen varoitus tai viime kädessä tulee harkita määräaikaista erottamista.

5. Oppilashuollon tuki

Joskus erilaisten kiusaamiseen puuttumis- tai kurinpitokeinojen sijasta tai niiden lisäksi tarvitaan opiskeluhuollon palvelujen apua. Kiusatuksi joutuminen ja toisen kiusaaminen ovat molemmat omanlaisiaan vakavia riskejä lapsen tai nuoren kehitykselle. Kiusaamis-, häirintä- ja väkivaltatilanteiden osapuolina olevilla oppilailla on oikeus tarvitsemaansa opiskeluhooltoon. Oppilaiden käytettävissä ovat koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut sekä psykologi- ja kuraattoripalvelut.

Koulun tehtävä on huolehtia siitä, että oppilaat ja heidän huoltajansa ovat tietoisia oikeuksistaan opiskeluhuollon palveluihin myös erilaisissa ongelmatilanteissa. Koulu vastaa siitä, että oppilailla ja heidän huoltajillaan on tieto koulun ja sen oppilaiden käytettävissä olevasta opiskeluhollostasta.

Jos koulun tai opiskeluhuollon työntekijä arvioi oppilaan tarvitsevan opiskeluhuollon psykologi- tai kuraattoripalveluja, työntekijän on oltava viipymättä yhteydessä heihin yhdessä oppilaan kanssa. Samalla psykologille tai kuraattorille luovutetaan tuen tarpeen arvioinnissa tarvittavat tiedot. Yhteydenotto voi perustua niin opiskelun kuin psyykkisten tai sosiaalisten ongelmien aiheuttamaan tarpeeseen. Oppilaan tai huoltajan suostumuksella kiusaamistilanteen aiheuttamaa opiskeluhoollollisen tuen tarvetta voidaan käsitellä moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä.